

Joan Santanach

PER ABEL CARRETERO ERNESTO

El doctor Joan Santanach, comissari de l'Any Llull, ens rep al seu despatx.

Es diu que Ramon Llull és un dels creadors del català literari. Per què?

Es diu perquè és l'autor més antic. Ara bé, fins a quin punt és o no el creador del català literari, és una cosa que podríem discutir llargament. Els textos més antics que tenim de Llull són textos que no es corresponen amb cap model literari assumit posteriorment. Al manuscrit del *Llibre de contemplació* conservat a la Biblioteca Ambrosiana de Milà, datat el 1280 i, per tant, molt poc posterior a la redacció del llibre, no s'hi proposa un model de llengua que coincideixi amb el que després s'assumirà des de la Cancelleria. Llull és un dels primers que escriu literatura en català i fa literatura molt bona, sense cap mena de dubte. Però un «creador del català literari» hauria d'haver proposat un model assumit per més gent. Això no va ser ben bé així: el model de català literari assumit pels autors posteriors és el de la Cancelleria. És probable que Llull hi influís, però no més.

Sembla que la importància de la seva obra és més que literària o lingüística...

Certament. Llull, abans que un escriptor o un lingüista —si és que el podem anomenar així—, és un pensador. El que li interessava era transmetre determinades idees, determinats models de comportament. És un autor que escriu sobre filosofia, escriu sobre teologia i escriu sobre moltes altres disciplines. En el seu cas, la literatura és un mer instrument per a fer arribar aquests continguts al públic lector. Llull, abans que escriptor, és un pensador, per al qual la literatura era merament una eina, un instrument al servei d'aquestes idees.

Quins mèrits reuneix Llull per a haver passat a la història com un dels pensadors més importants de la seva època?

Llull fa una proposta molt original. En un context intel·lectual dominat per l'escolàstica, Llull presenta un sistema propi, l'Art, que li permet argumentar racionalment la fe. En aquell moment es tractava d'una qüestió altament sensible. Però és aquest sistema d'argumentació racional, les «raons necessàries»

que li permetien arribar a la veritat, aquesta ciència de ciències, el que farà que molts altres autors posteriors s'interessin per Llull. L'Art, que és el nucli de la seva obra i del seu pensament, és també la principal raó de la seva posteritat. Va ser llegit durant segles, i la seva influència es manté fins avui. Com és sabut, Leibniz es va interessar per la combinatòria lul·liana, i això l'ha convertit en el precedent més antic de la informàtica. No és l'únic àmbit en què continua vigent.

Si Llull escrivia en més llengües a part de la catalana, per què és considerat un autor eminentment català?

Perquè el català era la seva llengua. Però hi ha altres raons importants. És considerat principalment un autor català perquè és la llengua que dominava millor. Llull escrivia en llatí, però el seu és un llatí funcional, un llatí sense floritures, mentre que en català és capaç d'assolir unes cotes literàries importants. Això no vol dir que sigui un català complex ni retòric; el seu català és sempre planer, perquè el que volia era fer-se entendre. Va escriure igualment en àrab; no sabem quina és la qualitat dels seus textos en aquesta llengua, perquè no s'han conservat.

Independentment de les llengües que usi, Llull és un autor format en la tradició romànica i en llengua vernacla, mentre que bona part dels pensadors medievals són pensadors formats en llatí i en la cultura escolàstica i llatina. Això dota Llull d'una especificitat sensorial enmig d'aquest context, perquè ell, fins i tot quan escriu en llatí, continua sent un autor format en la literatura romànica, que usa referents romànics. Res a veure amb els referents llatins de la resta de pensadors i teòlegs medievals. A Llull no li interessaven les lletres antigues. Ell és un autor d'una vernacularitat radical. Des d'aquest punt de vista, és un escriptor molt més romànic, i específicament català, que no pas llatí.

Es té constància que Llull hagi influït en altres autors i moviments literaris posteriors?

Molt poc. Molt poc. Llull és percebut durant molts segles com un pensador i la seva difusió arreu d'Europa és bàsicament com a pensador, com a filòsof, com a teòleg. Hi ha algun text literari en què es detecten influències de Llull. Joanot Martorell va utilitzar el pròleg del *Llibre de l'orde de cavalleria* al

Tirant. També podem esmentar l'*Espill de la vida religiosa*, influït per la narrativa al·legòrica lul·liana, però estem a tocar de l'àmbit espiritual.

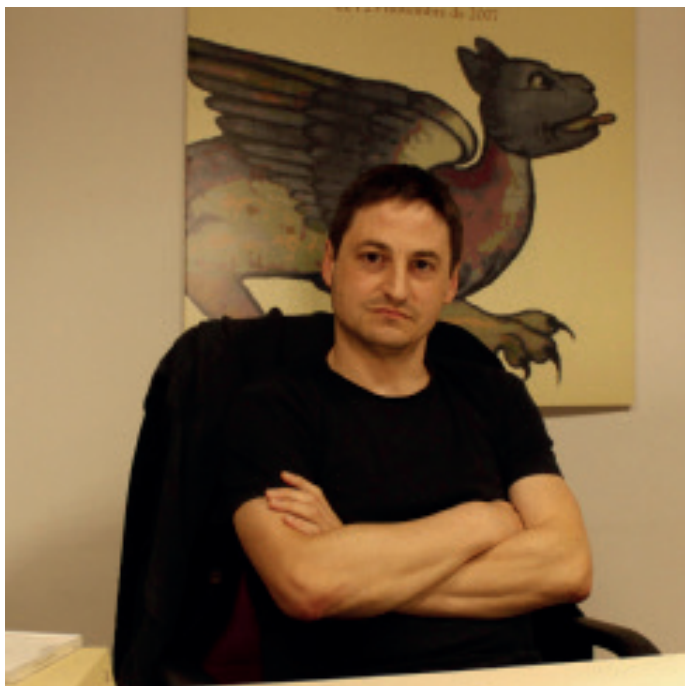

Foto: Abel Carretero

La reivindicació de Llull com a escriptor literari és posterior. De la Renaixença. A mitjan segle XIX es comença a editar, i se'l proposa als autors que escrivien en català com a model al costat d'altres referents. Però mai no assolirà l'ascendent d'altres autors. El veritable referent de la poesia catalana és Ausiàs Marc, al XV, al XVI i també a partir del segle XIX. Llull no. Hi haurà alguns autors que el llegiran i s'hi interessaran i el faran seu, però es tracta de casos molt excepcionals; penso evidentment en Jacint Verdaguer, en Joan Vinyoli i en algun altre autor, però no gaires més.

Diríem que va crear escola?

No m'hi faria fort. La creació literària de Llull és massa original, massa al marge de la tradició literària. Reacciona contra la tradició profana, que no li agrada, i n'ofereix una versió molt personal. Massa. Llavors, quan els autors posteriors busquen un referent, no els acaba de quadrar i en prescindeixen. Els models es troben dins la tradició, altrament costa sentir-s'hi identificat i establir cap mena de continuïtat. És molt difícil que Llull, que se situa fora de la tradició i és percebut més com un pensador que com un escriptor, pugui ser assumit com a referent. Si més no a l'edat mitjana. No podem dir, per tant, que creés pròpiament escola.

Des d'una perspectiva actual, l'obra de Llull té una importància doble: moral/literària i lingüística. Vist així, som davant un home polièdric que es pot estudiar des de diversos vessants del coneixement?

Moltíssim. Segurament no hi ha cap altre autor en català que sigui tan polièdric com Llull. Va tractar totes les disciplines de la seva època i en totes hi va aportar un escreix d'originalitat molt destacat. I el podem estudiar des del punt de vista de la filosofia, la teologia, la lingüística, la lògica, l'astronomia, la literatura, i des de molts més àmbits.

Què fa diferent Llull d'altres autors de la mateixa època i del mateix estil (és a dir, moral)?

Hi ha pocs autors de l'estil de Llull. Llull és en aquest sentit un personatge molt particular i molt singular. No hi ha gaires pensadors que, com Llull, hagin produït un sistema filosòfic organitzat i estructurat, i que, al mateix temps, siguin capaços de compondre textos literaris de la qualitat dels de Llull. No ho sé, potser podríem parlar de Plató, però salvant moltíssim les distàncies. Llull utilitza la literatura, com també feia Plató, en el fons, per a transmetre idees. Si hi ha algun aspecte que els relaciona, tot i que evidentment Llull no va arribar a conèixer directament l'obra de Plató, és el diàleg: Llull és l'autor medieval que en va escriure més.

Quins adjectius definirien la seva obra?

Desmesurada. L'obra de Llull és absolutament desmesurada. És molt difícil per a qualsevol estudiós de Llull intentar abastar tota la seva obra. I no diguem ja, evidentment, per a un lector comú... Ens n'han arribat unes 260 obres; en va escriure més, però algunes s'han perdut. Alguns dels seus llibres, com el *Llibre de contemplació*, són igualment d'unes proporcions i una extensió descomunals. D'entrada, jo el qualificaria de desmesurat; després, d'intel·ligent, d'ambiciós, de tenaç. Segur que hi ha altres adjectius que li escauen. Però el que en un primer moment t'impacta quan t'hi acostes és la seva difícil abastabilitat, per dir-ho així.

Vós que sou medievalista, quina relació heu tingut amb l'obra lul·liana?

Jo a Llull hi arribo per la banda de la literatura. Vaig fer filologia, m'interessava la llengua i m'interessava especialment la literatura. El que implica entrar en Llull, però, és que té un plus de pensament, en què la literatura té una condició més o menys secundària. Llull és una mena de xuclador que t'agafa i molt

diffícilment te'n pots escapar si vols continuar treballant-hi i aprofundint-hi. A més del vessant literari, doncs, Lull m'interessa com a repte intel·lectual. Per això t'hi has d'acostar sense prejudicis, i sense por, i intentar aprendre-hi coses, perquè sempre en té moltes per explicar.

Què remarcaríeu de la seva obra?

M'interessa el Lull literari, com ja he dit, el Lull escriptor de literatura. M'interessa el joc que estableix amb la tradició, amb la qual manté una relació complicada. La tradició literària en la qual se situa és en molts aspectes contrària a tot allò que ell propugnava i, per tant, se n'aparta en un primer moment; després s'hi torna a acostar per qüestions pràctiques: l'utilitza com a reclam per a atreure els lectors i llavors transmetre'ls unes determinades doctrines. Hi ha altres aspectes que em semblen molt interessants de Lull. El Lull polièdric. No és solament un escriptor, és moltes més coses. I un s'hi pot acostar des de molts paràmetres diferents. Com a repte intel·lectual és apassionant, i com a escriptor de literatura és d'una qualitat i d'una ambició sensacionals.

I de la seva persona?

Evidentment, no el vaig conèixer. Però crec que un aspecte bàsic és la tenacitat i la seva capacitat de treball. Lull és un personatge que té uns objectius molt ben establerts des del començament de la seva —diguem-ne— carrera com a pensador, i tota la seva vida està condicionada per aquests objectius. Malgrat els entrebancs, malgrat les dificultats, les oposicions, ell continua tenaçment. A més de la tenacitat, en podem destacar altres aspectes: el respecte per altri, que implicava considerar la gent d'altres cultures o de religions diferents de la pròpia dignes de ser escoltats, mal que fos per refutar-los les conviccions. No era una actitud gens habitual a l'edat mitjana, i avui tampoc no ho és gaire.

Què us fascina d'ell?

Em fascina aquesta capacitat de ser constant amb uns determinats objectius, que ell a més a més sabia perfectament que el superaven àmpliament. Aquesta idea de dir «he d'arribar a aquest objectiu, malgrat que sé que difícilment hi puc arribar jo tot sol». Davant d'aquesta constatació, posava tots els mitjans que tenia a l'abast, tots els seus contactes, tot el seu esforç, per aconseguir aquest objectiu. Com a model de treballador és inigualable.

Definiu-lo amb tres adjectius.

Desmesurat. Intel·ligent. Interessant. Lull és molt interessant.

Si haguéssim de comparar Ramon Lull amb un personatge actual, qui seria?

Hauria de ser algú molt treballador. No et sabia dir exactament en quin àmbit s'hauria de buscar; a més de treballador hauria de tenir un punt de genialitat, perquè Lull té una intel·ligència per damunt del que és comú, capaç de concebre una obra que perdura en el temps —set-cents anys després continuem parlant-ne. Per tant, no sé si l'hauríem de buscar en l'àmbit de les lletres, en figures immenses de la lingüística catalana, com Joan Coromines o Antoni M. Alcover, que són dos punts de referència que han deixat una obra vastíssima al darrere. Potser també s'ha de buscar en els treballadors incansables del món de les arts —penso en Miró, penso en Tàpies, potser, o en un Miquel Barceló, fins i tot—: són això, personatges molt treballadors, que tenen uns objectius i que hi treballen i que, a més a més, tenen aquest punt de genialitat que s'afegeix a la tasca de la resta de la humanitat, que fem el que bonament podem però no pas amb aquestes cotes d'excel·lència que ells assoleixen.

Quins fruits cal esperar de l'Any Lull?

Jo em sentiria molt satisfet si la majoria —i potser és aspirar a molt— dels catalans, i no sols dels catalans, em poguessin dir quatre coses de Lull en acabar l'Any. Més o menys, que la majoria sabés una mica qui era Lull, la seva importància i per què hem celebrat l'Any Lull. Que sàpiguen que és el personatge més immens que tenim —un altre adjectiu. És positiu per al país saber que té una figura com la de Lull, amb aquesta importància internacional. També caldria que l'Any servís perquè es fes evident que no és merament un escriptor antic i difícil, sinó un autor interessant per al públic contemporani.

Lull no és un autor oblidat, però té un nombre de lectors reduït. Qui més qui menys ha llegit el *Llibre de les bèsties*, que segurament és el text menys lullà de tots els que Lull va arribar a escriure, i, amb una mica de sort, ha llegit el *Llibre d'amic e amat*. Més enllà d'això, costa que la gent s'animi a llegir-lo. Amb la Institució de les Lletres Catalanes i L'Avenç preparem una antologia de textos de Lull, fent èmfasi en l'àmbit literari, que confiem que ajudarà a fer-lo accessible. Però Lull continua fent respecte. Una de les coses que voldríem aconseguir durant l'Any Lull no és que la gent li perdés el respecte, sinó que li perdés la por. Perquè s'ho val. ♦